

ჰებელიდან სარამაგუმდე: ლიტერატურული სახარებები

მიხეილ ანთაძე*

მხატვრულ ლიტერატურაში ევანგელიური თემა ერთობ მნიშვნელოვან, საყურადღებო, გრანდიოზულ თემათა რიცხვშია. იგი უსერიოზულესი საჯილდაო ქვაა ნებისმიერი მწერლისთვის, ვინც გაბედავს და თავს ღირსად თუ შემძლედ მიიჩნევს შექმნას ახალი სახარება, აღწეროს იესოს ცხოვრება, გამოიყვანოს ქრისტე თავისი ნაწარმოების გმირად.

ამ ვითარებას კაცობრიული ცივილიზაციის ქრისტიანული მდგენელი ესაფუძვლება. ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების გავლენა მსოფლიოს ისტორიაზე, აზროვნებასა და კულტურაზე უზარმაზარია. მაგრამ ამავდროულად ბიბლია ლიტერატურული ტექსტია და ამ ფაქტს ვერსად გავექცევით. თანამედროვე ბელეტრისტიკის წინარე სახე მითოლოგიური და საკულტო ნარატივის ლიტერატურულ ჩანაწერებშია. ეს ტექსტები დღევანდელი ფუნქციით – ხალხის ნასაკითხ წიგნებად – არ იწერებოდა, მაგრამ ახლა მათ სწორედ ასე ვკითხულობთ, რადგან, უბრალოდ რომ ვთქვათ, ჩვენი წიგნები მათ ემსგავსნენ. გილგამეშის თავგადასავალს, დიმიუზის და ინანას ტრფობას, ძველევგვიპტელთა სულეთში წასაღებ ავტობიოგრაფიებს, ოლიმპიელ ღმერთთა ლეგენდებს, ილიადას, ოდისეას და მითების სხვა წერილობით ფიქსაციებს დღეს მრავალტირაჟიანი გამოცემებით ვეცნობით, რადგან დამწერლობის შექმნით აღფრთოვანებულ ჩვენს წინაპრებს თიხის ფირფიტებზე, პერგამენტსა თუ პაპირუსზე ჩამწკრივებული ნიმუნადქცეული სიტყვები გაუხდიათ ცივილიზაციისა და კულტურის მამოძრავებელ მექანიზმად. ანტიკური სამყაროს მითოსური ჩანაწერების პირველქმნილ ოკეანეში ამოიღვენთა საზოგადოდ მკითხველისთვის განკუთვნილი ახალი ლიტერატურის პირველი კონტურები. შუმერ-აქადის თიხის ფირფიტები ან თუნდაც ძველ

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტისა და კავკასიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. mantadze@cu.edu.ge

ებრაელთა წიგნები საყოველთაო საკითხავი როდი იყო. ამგვარი ფუნქცია ტექსტებმა ძველ საბერძნეთსა და რომში შეიძინეს, განსაკუთრებით იმ ეპოქაში, როდესაც ქრისტიანობა წარმოიქმნა და გავრცელდა. მაშინ ჯერ კიდევ ძალაში იყო მითოსური ეპოქის სინკრეტულობა, ჯერ კიდევ იწერებოდა სამეცნიერო ტრაქტატები ლექსებად და ფილოსოფიური განსჯანი დრამატულ დიალოგებად, მაგრამ ჩვეულ ლიტერატურულ ფორმებსაც, დღეს რომ ლექსებად, პოემებად, ნოველებად, მოთხრობებად და რომანებად ვახარისხებთ, დასაბამი სწორედ მაშინ დაედო. ამ ფორმით აღიქვა ელინისტურმა სამყარომ ბერძნულად ნათარგმნი თორაც და ქრისტიანთა მიერ შექმნილი სახარებებიც.

ქრისტიანებმა მსოფლიო საეკლესიო კრებებზე ოთხი სახარება ამოირჩეს და მათ კანონიკური სახარებები უწოდეს – მათე, მარკოზი, ლუკა და იოანე. ავტორებადაც ქრისტეს თორმეტ ან სამოცდაათ მონაფეთაგანნი იხსენიებიან. ეს ოთხი სახარება ითვლება რელიგიურ ქვეშარიტებად, მათ ეყრდნობა ქრისტიანული რწმენა და ეკლესია.

მაგრამ ჯვარცმიდან საეკლესიო კრებებამდე რამდენიმე საუკუნეს უნდა გაველო. ქრისტიანობა რომის იმპერიაში ვრცელდებოდა, ხოლო რომის იმპერია მაშინ მწერლობით იყო აღსავსე. ყველაფერს წერდნენ ბერძნულად ალექსანდრიაში და ლათინურად რომში; სხვა ქალაქებშიც. ქრისტიანობა ყურადღების ცენტრში მალევე მოხვდა, მის შესახებ უამრავი რამ იწერებოდა. აპოლოგეტიკა, პატრისტიკა და სხვა მრავალი, იქმნებოდა სახარებებიც, არა ერთი, ბევრი, და მათ შორის ის ოთხიც, საერთო რიცხვიდან რომ ამოირჩა საეკლესიო კრებაზე დიდი ხნის მერე. კანონიკურ სახარებათა სიაში ვერმოსხვედრილებს აპოკრიფები ჰქვიათ – სახარებანი თომასი, იაკობისა, პეტრესი, იუდასი, მარიამ მაგდალინელის. ამ სახარებებსაც გააჩნდათ კანონიკურობის თეორიული შანსები, მაგრამ თამაშგარე დარჩენ აკრძალული ლიტერატურის გრიფით ქრისტეს შესახებ არასრული და არასწორი მონათხრობის ბრალდებით. ამ ტექსტებმა ნაწილობრივ ჩვენამდე მოაღწია და ჩვენც შეგვიძლია ისე წავიკითხოთ ისინი, როგორც მხატვრული ლიტერატურა. მაშინ კი, იმ უხსოვარ დროში ქრისტიანობამ ქვეყნიერებაზე

რელიგიური აზროვნების პარადიგმა ათასი წლით გააბატონა, ყველაფერი დაიქვემდებარა – მათ შორის ხელოვნება და ლიტერატურაც. ქრისტეს ცხოვრებას აღარ წერდნენ, მხოლოდ ეგზეგეტიკას, ახსნა-განმარტებას, ინტერპრეტაციას, კომენტარებსა და ასეთებს ჯერდებოდნენ.

ახალი დროის დადგომასთან ერთად რელიგიურ აზროვნებას ნელ-ნელა დაუპირისპირდა მეცნიერულ-რაციონალური პარადიგმა და ბოლოს ჩაანაცვლა კიდეც იგი, – რენესანსის, რეფორმაციის, სქიზმის, პროტესტის, დეკარტეს და ნიუტონის, ორთქლის ძრავის, მეცნიერულ დისციპლინათა წარმოქმნისა და დაკარგული ფილოსოფიის კვლავ აღმოჩენის გზით. გამოჩნდნენ ახალი ეპოქის დიდი ფილოსოფოსები. ახალი სახარების პირველი მცდელობაც, სადაც ქრისტეს ცხოვრება არა რელიგიური, არამედ ფილოსოფიური თვალთახედვიდან აღინერებოდა, სწორედ დიდი გერმანელი ფილოსოფოსის გეორგ ჰეგელის კალამს ეკუთვნის. ჩვენი სათაურიც „ჰეგელიდან სარამაგუმდე“ ამიტომია.

თავისი ფუნდამენტური ნიგნის – „ფილოსოფიის ისტორიის“ მეორე ტომში გეორგ ჰეგელმა შეიტანა ერთი დიდი მონაკვეთი, რომელსაც არაოფიციალურად „ჰეგელის სახარება“ ეწოდება და რომელშიც ქრისტეს ცხოვრებაა განმარტებული, მაგრამ საყურადღებოა, რომ დიდი დიალექტიკოსის, დიდი იდეალისტის, დიდი ფილოსოფოსის ტექსტში არცერთი სიტყვით არ არის ნახსენები, მაგალითად, ხარება ან უბიწო ჩასახვა, ან რაიმე სასწაულები, ან მკვდართა აღდგინება.

ჰეგელის ქრისტე მორალისტია, თან კატეგორიული იმპერატივის ადეპტი, მოკლედ, კანტიანელი, თვით ჰეგელივით. ფილოსოფიას რომ აღარ ჩავეძიოთ და ტექსტს დავუბრუნდეთ, ჰეგელის სახარება ასე იწყება:

„წმიდა და უსაზღვრო გონი თვით ღვთაებაა. გონის კარნახითაა აგებული სამყარო, გონება განუმარტავს ადამიანს საკუთარ დანიშნულებას, სიცოცხლის უცილობელ მიზანს; ხშირად ინავლება, მაგრამ არასოდეს ქრება, ბნელშიც კი მუდამ ინახება მისი მკრთალი ციაგი.“ და მერე: „მხოლოდ გონების რწმენა აძლევს ადამიანს თავისი მაღალი დანიშნულების აღსრულების შესაძლებლობას.

გონება ბუნებრივ ინსტინქტებს არ განიკითხავს, არამედ აკეთილშობილებს მათ და სწორ გეზს აძლევს. ვინც გონებას არ დაემორჩილა და ამით საკუთარი თავი დასაჯა, რადგან მისი ნათელი ვერ შეიფერა, სულში ვერ დაისახლა – მხოლოდ მან დაადასტურა საქმით, თუ რომელი სულის ნაშიერიც ბრძანდება. იგი ემალება გონების ელვარებას, რომელიც უბრძანებს, მოვალეობა ზნეობაში ეძებოს, რადგან მისი ბოროტი საქმეები უფროთხიან სინათლეს, რომელიც სირცხვილით აღავსებს, თავს მოაძულებს და სინანულით აღავსებს სიავის მსახურს. ხოლო ვისაც გამოსწორება გულწრფელად სწადია, არ გაუბრბის თვითშემეცნებას, საითკენაც გონებას მიჰყავს.“

ამ ტექსტში ქრისტე გამოყვანილია ფილოსოფოსად, რომელიც კანტისა და ჰეგელის ეთიკას ქადაგებს, თუმცა ავტორი ამას მკრეხელობად სულაც არ მიიჩნევს, რადგან ახალი დროის ფილოსოფოსნი თვლიან, რომ სწორედაც ქრისტიანული მსოფლმხედველობის საფუძველზე მოქმედებენ და სურთ, რომ რელიგიის მიმართ დამოკიდებულება ეპოქას მიუსადაგონ, წინა პლანზე ზნეობა დააყენონ, ყოველივე ეთიკის პრიზმაში გაათარონ.

ეს იყო ეპოქის საერთო განწყობილების გამოძახილი, მეცხრამეტე საუკუნის პირველ ნახევარში გერმანიაში არსებობდა ლუთერანი ევანგელისტი ეგზეგეტიკოსების ე.წ. „ტუბინგემის სკოლა“, რომელიც ჰეგელის ფილოსოფიიდან გამომდინარე რელიგიას ახალი დროის შესაბამისად განმარტავდა, ქრისტიანულ მასალას თანამედროვე მეცნიერული მეთოდოლოგიით შეისწავლიდა. ამ სკოლის ლიდერის თეოლოგ ფ.კ. ბაურის მიერ პირველად გაჟღერდა აზრი, რომ ახალი აღთქმის კანონიკური სახარებები დაწერილია არა პირველ საუკუნეში, ქრისტეს ჯვარცმიდან ცოტა ხნის შემდეგ, არამედ ასი და მეტი წლით გვიან, სულაც მეორე საუკუნეში.

გაჩაღდა საგნის ფილოლოგიური შესწავლა – რა როდის დაინერა, ვინ დაწერა. გამოითქვა მოსაზრება, რომ ახალი აღქმის უძველესი ნაწილი პავლეს ეპისტოლეები და აპოკალიპსისია, ხოლო დანარჩენი მოგვიანებით დაინერაო.

ამავე პერიოდში მცხოვრებმა გერმანელმა მწერალმა კარლ ჰენრის ვენტურინიმ დაწერა წიგნი „ნაზარეთელი დიდი წინასწარ-

მეტყველის ბუნებითი ისტორია“. აქ გამოთქმულია აზრი, რომ იესო ჯვარზე კი არ მომკვდარა, არამედ, უბრალოდ გული წაუვიდა, ხოლო შემდეგ გონს მოვიდა, სამარეს თავი დააღწია და ადამიანებს გამოეცხადა. მეცნიერულ-რაციონალური დროება ქრისტეს აღდგომის რეალისტურ, ბუნებისმეტყველებით განმარტებას ითხოვს, რადგან ბიოლოგიიდან ცნობილია, რომ მკვდარი არ ცოცხლდება, მაშასადამე, ქრისტე ჯვარზე კი არ მომკვდარა, უბრალოდ შოკსა თუ ლეთარგიას გადაურჩა. მტკიცებულებას პირველი საუკუნის ებრაელ ისტორიკოს იოსებ ფლავიუსთან მიაკვლიეს. იგი მოგვითხრობს, რომაელებთან ერთად სამხედრო დაზვერვიდან რომ ვბრუნდებოდი, გზად ბევრი ჯვარცმული ებრაელი დავინახე, მათ შორის სამი ჩემი ნაცნობიც იყო და ტიტუსს მათი შეწყალება ვთხოვეო. როდესაც ჯვრებიდან ჩამოხსნეს და მოსულიერება დაუწყეს, ერთ-ერთი მათგანი მართლაც გაცოცხლდა, თუმცა დანარჩენი ორი დაღუპვას ვერ გადაურჩაო. მაშასადამე, შესაძლებელი ყოფილა ჯვარცმული კაცი გაცოცხლებულიყო. აი, ასეთი რეალისტური ნოტები შემოიტანა ამ მწერალმა ლიტერატურულ სივრცეში.

აგრეთვე გერმანელი ჰეგელიანელი ფილოსოფოსი იყო დევიდ ფრიდრიხ შტრაუსი, რომელმაც 1835-36 წლებში დაწერა წიგნი „იესოს ცხოვრება“. ამ ტექსტში უარყოფილია, რომ ქრისტე ღმერთი იყო, იქვეა მტკიცება, ქრისტე უბრალოდ ისტორიული პიროვნება, ხოლო საღმრთო წიგნები – ისტორიული თხზულებებიაო.

ამ მიმართულებით უდიდესი როლი შეასრულა ფრანგმა ავტორმა ჟოზეფ ერნესტ რენანმა და მისმა წიგნმა „იესოს ცხოვრება“, რომელიც პირველად 1863 წელს გამოვიდა. საბჭოეთში ქართულადაც თარგმნეს, მახსოვს, ახალგაზრდამ წავიკითხე და დიდი შთაბეჭდილება დამიტოვა. მეცხრამეტე საუკუნის ისტორიკოსებმა მეცნიერულად შეისწავლეს ძველი რომისა და იუდეის რეალური ცხოვრება, რის საფუძველზეც რენანი დამაჯერებელ სურათებს აღწერს. სინამდვილეში როგორი ქალაქი იყო ჰეროდეს და პილატეს იერუსალიმი? საუკუნეთა განმავლობაში იგი წარმოდგებოდა რელიგიური მითოსის სამოქმედო ადგილად, რაც იხატებოდა ხატებზე, რომელზეც ხალხი ლოცულობდა. რანანის წიგნში კი პირვე-

ლად ხელშესახებად დაიხატა იერუსალიმი - ცოცხალი, ნამდვილი ქალაქი თავისი პოლიტიკური ინტრიგებით, ათასგვარი სოციალური კვანძებით და ამქვეყნიური ამბებით: უმძიმეს პოლიტიკურ სიტუაციაში აღმოჩენილან ებრაელები - ამაყი, თავისუფლებისმოყვარე ხალხი, რომელსაც მსოფლიოში ერთადერთი მონოთეისტური რელიგია აქვს, რელიგია, რომელიც ყველაზე ახლოა ღვთაების ელინურ ფილოსოფიურ კონცეფციასთან დეუსის, ნუსის და დემიურგოსის თაობაზე. ელინ იდეალისტებს კი აქვთ წარმოდგენა ასეთ აბსოლუტურ ღმერთზე, მაგრამ ამგვარი ღმერთის რელიგიური კულტი მხოლოდ ებრაელებს გააჩნიათ. მით უარესია, რომ სწორედ ეს ხალხი კარგავს დამოუკიდებლობას. ებრაელები ვერ ეგუებიან რომაელ ოკუპანტს. ეს უმძიმესი კრიზისი და ეროვნული დეპრესია, მძიმე დროებათათვის ჩვეული და არ ახალი, იუდაიზმის მესიანისტურ დვრიტას მუდამ აღვივებდა და იმჟამადაც მძაფრდება ეროვნულ-გამათავისუფლებელ იდეასთან გადაჯაჭვული მოლოდინი - მესია მოვა და რომაელებს მოგვაშორებსო. ეს იმედი კატასტროფის საფრთხითაა გაჯერებული, რადგან რომს შეუძლია სულ დაანგრიოს, გაანადგუროს იერუსალიმი, მოსპოს იუდეველთა სახელმწიფო, რაც - ასე აგიხდეთ ყველაფერი - მაინც მოხდება მოგვიანებით, ჯერ კი შიშია და შიშით ხედავენ მომავალს ფარისევლები, სადუკეველები, მღვდლები და მნიგნობრები. ზოგი ღიად პრორომაულია, ზოგი კონსერვატული... ზილოტები სულაც ხოცავენ რომაელ ჯარისკაცებს და ჯვრებზე ასრულებენ სიცოცხლეს. დაძაბულ ვითარებაში, ნაირგვარი მესიებისა და აჯანყების მეთაურების გარდა, თვით რელიგიის წიაღში ხშირად ჩნდებიან რეფორმატორები, რომლებიც ამბობენ, რაღაც სწორად არ გვესმის, რაღაცას სწორად არ ვაკეთებთ ღმერთის წინაშე და რაღაც არის შესაცვლელი იმისათვის, რომ გადავრჩეთო, მაგალითად, მონანიებაო, - ამბობს იოანე ნათლისმცემელი. სწორედ ამ ვითარებაში გამოჩნდება იესო იუდაიზმის მისეული ერთობ რევოლუციური რევიზიით, რაც იმით დამთავრდება, რომ ებრაელები და რომაელები მას ჯვარს აცვამენ.

ჯვარზე მთავრდება რენანის წიგნი, აღარაფერია ნათქვამი აღდგომაზე, ამაღლებაზე...

ეს მეცხრამეტე საუკუნეა.

ცოდნა იზრდება და ადამიანებს მეცნიერების დიდი იმედი აქვთ, ჰგონიათ, რომ რელიგია აღარ სჭირდებათ, რაც იო უშველის ყველაფერს. გონიერება და განათლება შექმნის იდეალურ საზოგადოებას, სადაც მხოლოდ ბრძენი ადამიანები იცხოვრებენ, აზროვნებას მინდობილები. ვინაიდან ღმერთი უსაზღვროდ გონიერია, ადამიანთა საზოგადოებაც ასეთი უნდა გახდეს. მეცნიერება ავანგარდშია და რელიგიის კრიტიკულად გადააზრება მიმდინარეობს. მხოლოდ ჩვეულებრივი, რეალური ისტორიები, არავითარი სასწაულები. იესო არ იყო ღმერთი, იესო არ იყო მესია, იესო არ ჩასახულა მამაკაცის გარეშე, არც ბეთლემში დაბადებულა – როგორც ჩანს, ნაზარეთელი იყო და ბეთლემელობა მეფე დავითზე მისაბმელი მითია მხოლოდ; არც აღდგომა მომხდარა ქრისტესი, შესაბამისად, არც ამაღლება.

რენანთან, გარკვეული თვალსაზრისით, იესო ანარქისტიც კი არის. იგი სახელმწიფოს უპირისპირდება. ბუნებრივია, ის ხომ ებრაელია, ხოლო სახელმწიფო კი რომის იმპერიას, იუდეველებს თავისი სახელმწიფო აღარ შერჩენიათ, რელიგიასლა ეყრდნობიან. რენანის წიგნი მეცხრამეტე საუკუნის შუა წლებში დაიწერა, რევოლუციურ ეპოქაში, მარქსიზმიც არსებობდა უკვე და ანარქიზმიც. ჰოდა, მოგეჩვენებათ, რომ რენანის ქრისტე სწორედაც რომ ანარქისტია (საუკუნის შემდგომ გადაღებული პაზოლინის კინოსახარებისა არ იყოს) და გრანდიოზული სოციალური რევოლუცია აქვს ჩაფიქრებული, მაგრამ არ დააცლიან და სიკვდილით დასჯიან. მეცხრამეტე საუკუნის მთავარი ლიტერატურული სახარება სწორედ რენანის „იესოს ცხოვრებაა“.

კიდევ ერთი იმდროინდელი ფრანგი ავტორი, ყოფილი კარდინალი და მერე თავგამოდებული ათეისტი ლეო ტაქსილი, ავტორი ერთობ პოპულარული წიგნებისა „სახალისო ბიბლია“ და „სახალისო სახარება“, სრულიად მასხრად იგდებს ქრისტიანთა წმინდა წერილს და ნაწილობრივ ისე გამოჰყავს, რომ არავითარი ქრისტე საერთოდ არასდროს არ არსებობდა. მისი აზრით, იესო მხოლოდ პროპაგანდისტული გამონაგონია და მეტი არაფერი. რელიგიაზე ამგვარი

ათეისტური თავდასხმები უხვად იყო გავრცელებული მეცხრამეტე საუკუნის ლიტერატურაში.

სხვაგვარი მიდგომებიც გვხვდებოდა, – მაგალითად ჩარლზ დიკენსმა ბავშვებს „საშობაო ზღაპრები“ დაუწერა და მომავალ თაობას ბიბლიური სიუჟეტები მენტალურად გასაგები ენით მიაწოდა. ცხადია, მთავარი აქცენტი ზნეობასა და გონიერებაზე კეთდებოდა და არა სასწაულებსა და მკვდრეთით აღდგომაზე...

ზოგადად, იმდროინდელ დიდებულ ევროპულ ლიტერატურაში რელიგიური თემატიკა ფართოდ მუშავდებოდა. ჰიუგო ამბობდა, რელიგია იცვლება, მაგრამ ღმერთი რჩება, ადამიანში არისო, ჭეშმარიტი სინდისია სწორედ ღმერთით და სხვა მრავალი. ამგვარი ქრისტიანული ეთიკით გაჟღენთილიყო ევროპული კულტურა.

დიდი რუსი მწერალი დოსტოვესკი ერთთავად რელიგიურ დისკურსს უტრიალებდა: აპოკალისფური „ეშმაკები“, ევანგელიური „იდიოტი“, სადაც ქრისტეს მსგავს კეთილ ადამიანს საზოგადოება იდიოტად აღიქვამს, ანდა „ძმები კარამაზოვების“ ფენტეზი-პარაბოლა „დიდი ინკვიზიტორი“...

მეორე (ან ეგებ პირველი) დიდი რუსი – ლევ ტოლსტოი თვითონვე აყალიბებს მიშკინის მსგავსი ქრისტიანული სიკეთითა და სათნოებით აღსავსე ახალი ადამიანის კონცეფციას...

კიდევ სანიმუშოდ: – გუსტავ ფლობერი – „იროდიადა“,

– ჰენრიკ იბსენი – „კეისარი და გალილეველი“,

– ოსკარ უაილდი – „სალომეა“,

– ლიუ უოლესი – „ბენ ჰური“,

– ჰენრიკ სენკევიჩი - „ვიდრე ჰხვალ?“ – მეცხრამეტე საუკუნის მრავალფეროვანი მწერლობის მხოლოდ ზოგიერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწარმოები, დაწერილი ევანგელიურ თემებზე.

აქვე შესაძლო იყო მარკ ტვენის, უოლტ უიტმენის, ანატოლ ფრანსის, სელმა ლაგერლოფის და კიდევ მრავალთა ტექსტების გახსენებაც.

XIX საუკუნის მწერლობაში არაისტორიული, მისტიკურ-ეთიკური ხასიათის იშვიათ ნიმუშთაგან ერთ-ერთია ონორე დე ბალზაკის „იესო ქრისტე ფლანდრიაში“, რომელშიც მაცხოვარი თანამედროვე

ფლანდრიელთა ერთ ჯგუფს მათნაირი უბრალო ადამიანის სახით გამოეცხადება.

თუმცა კიდევ ერთხელ უნდა დაფიქსირდეს, რომ საუკუნის ძირითადი მიმართულება მაინც რენანულია - ქრისტე ისტორიული გმირია, მისი ამბავი რეალისტურად მოითხრობა, არავითარი მისტიკა, არავითარი სასწაულები, არავითარი ღმერთი, არავითარი ძე ღვთისა. რელიგიური თემიდან რელიგია თითქმის განდევნილია, მეცხრამეტე საუკუნეში ათეისტური პოზიცია იმარჯვებს. ქრისტე არა ღმერთი, არამედ პიროვნებაა.

XX საუკუნეში ვითარება ნელ-ნელა გადასხვაფერდა, მწერლობა ცხოვრებასავით გართულდა და ახლის ძიებაც ნორმად იქცა. როგორად უნდა ასახულიყო ლიტერატურაში ქრისტე მას შემდეგ, რაც ევროპელებს ნიციშეს პირით ზარატუსტრა დაელაპარაკა? როგორ უნდა დაენერა სახარება მწერალს ისე, რომ არც მეექვსე საუკუნეში დაწერილ აპოკრიფს დამსგავსებოდა და თან მეცხრამეტე საუკუნისავით ცალმხრივი და ბეცი არ ყოფილიყო? როგორ დაებრუნებინათ იესოს მხატვრულ იერსახეში რელიგიური მდგენელი, რათა უბრალო ისტორიული პიროვნების გალიიდან გამოეყვანათ? მართლაც, კაცმა რომ თქვას, თუ ქრისტეს მხოლოდ ისტორიულ პიროვნებად მოვიაზრებთ, მაშინ ისიც უნდა ვაღიაროთ, რომ იესოს მსგავსი ფილოსოფოსები თუ პოლიტიკური მემბოხეები, რომლებსაც რომის იმპერიაში იჭერდნენ და ჯვარზე სიკვდილით სჯიდნენ, ალბათ სხვაც ძალიან ბევრი იქნებოდა. აქედან გამომდინარე, გაუგებარია, როგორ აღმოცენდა მაინცდამაინც მის ფიგურაზე დაფუძნებული მსოფლიო რელიგია. ასე დასმული საკითხი მეოცე საუკუნის გამონვევა აღმოჩნდა. ორ ნაწილიანი მსოფლიო ომის კატაკლიზმებმა მწერლები ჩალმავებისა და არსებითი გააზრებისაკენ მიმართა.

1905 წელს, როცა უკვე მეოცე ასწლეული დამდგარიყო, გამოიქცა ბოლო მეტ-ნაკლებად საყურადღებო რენანული ნაწარმოები, ეს იყო გერმანელი პროზაიკოსის გუსტავ ფრენსისის რომანი „ჰილიგენლი“, სადაც ქრისტე კვლავაც ისტორიულ, რეალურ, მოკვდავ ადამიანად დაიხატა.

მაგრამ მალე მოდერნიზმის დრო დადგა, კულტურა ეიფორი-
იდან უნდა გამოსულიყო და მართლაც, პრობლემა ერთხელ და
სამუდამოდ მეოცე საუკუნის დიდმა მოაზროვნემ – ალბერტ შვეი-
ცერმა გადაჭრა. მისი ფუნდამენტური ნაშრომი „იესო ქრისტეს
ცხოვრების კვლევის ისტორია“ დაწვრილებით განიხილავს ჰეგელი-
დან და ტუბინგემის სკოლიდან დაწყებული მთელს ისტორიოგრა-
ფიულ, ფილოლოგიურ, თეოლოგიურსა და მხატვრულ დისკურსს
და ცხადად ამტკიცებს, რომ კანონიკური (და მით უფრო არაკანო-
ნიკური) სახარებების გააზრება ისტორიულ ტექსტებად, ან თუნ-
დაც ისეთ ტექსტებად, საიდანაც უტყუარ ისტორიულ ფაქტებს და-
ვადგენთ, სავსებით არამართებულია. იესოს სახე მათეს, მარკო-
ზის, იოანესა და ლუკას სახარებებში ქრისტიანობის რელიგიურ
თეორიას მორგებული და ავტორთა ინდივიდუალური მხატვრული
ინტერპრეტაციით დახატული პერსონაჟია და არავითარი საფუძვე-
ლი არ გვაქვს, რომ იგი ასე – რენანულად – მხოლოდ და მხოლოდ
ერთხელ მცხოვრები მოკვდავის სტატუსით განვიხილოთ. ამრიგად,
საკითხის ცენტრმა ისტორიოგრაფიიდან ფილოლოგიისკენ გადმო-
ინაცვლა და მწერლობაშიც ქრისტეს ცხოვრების სულ ახლებური
ინტერპრეტაციები წამოვიდა.

მაგალითად, დიდმა ბელგიელმა დრამატურგმა, ნობელის პრემი-
ის ლაურეატმა მორის მეტერლინკმა 1913 წელს დაწერა პიესა
„მარია მაგდალინელი.“ რომაელი გენერლის ლუციუს ვერიუსის ხა-
სა, მსუბუქი ყოფაქცევის ებრაელი ქალი მარიამი იესო ნაზარეტე-
ლის სულიერი გავლენის ქვეშ მოექცევა. ლუციუსი ეჭვიანობს, ქა-
ლი კი სთხოვს, ჩემი მოძღვარი ჯვარცმას გადაარჩინეო... ტრაგე-
დიის სიუჟეტს ნულარ გავყვებით და მხოლოდ ის ჩვენთვის საინტე-
რესო მომენტი აღვნიშნოთ, რომ ამ პიესის პერსონაჟთა შორის არი-
ან იესოს მიერ თვალახელილი ბრძელები და სხვა განკურნებული სნე-
ულნი...

ლიტერატურა და ხელოვნება იესოს ჩამორთმეულ სასწაულ-
მოქმედებას უკან უბრუნებს.

მაგალითად, დიდმა გერმანელმა დრამატურგმა, ნობელის პრე-
მიის ლაურეატმა გერჰარტ ჰაუფტმანმა 1910 წელს დაწერა რომანი
„გიჟი ქრისტისითა – ემანუელ კვინტი,“ რომლის სიუჟეტი თანა-

მედროვეობაში ვითარდება. სალოსის მსგავსი სახალხო ქადაგის იმანუილ კვინტის ცხოვრება ნაბიჯ-ნაბიჯ მიჰყვება სახარების გზას – მას თავისი იოანე ნათლისმცემელიც შეხვდება, თავისი იუდაც გამოუჩნდება და თავის გოლგოთასაც აივლის. ჰაუფტმანის გმირი თან თითქოს მეოცე საუკუნეში შემოყვანილი იესო ქრისტეს, თან თითქოს უბრალოდ ერთი სალოსის ამბავია, სახარებისეული ძალმოსილების გარეშე, უბრალოდ და უპრეტენზიოდ მოთხრობილი.

დიდმა ირლანდიელმა პოეტმა და დრამატურგმა უილიამ ბატლერ იეიტსმა, დასავლური მოდერნიზმის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა, 1921 წელს დაწერა დრამატული პოემა „გოლგოთა“, რომელშიც რელიგიური მითოლოგიაში ევანგელიურ სახეს იბრუნებს, თუმცა ავტორი ყურადღებას ამახვილებს იმ უბრალო ადამიანებზე, რომლებიც სასწაულის წინაშე ცხოვრობენ, მაგრამ ვერ სცნობენ მას.

მეოცე საუკუნე უკიდურესად კონტრასტული გამოდგა – თან უწყვეტად პროგრესირებდა მეცნიერება და ტექნიკა, თან იყო ფაშიზმი, ნაციზმი, კომუნიზმი და სხვა ასეთი უბედურებები. ბევრი მწერალი ჭკუიდან იყო გადასული.

მაგალითად, ცნობილი ფრანგი პოეტი ანრი ბარბიუსი, უდავოდ ნიჭიერი ადამიანი, რუსეთის რევოლუციამ გააგიჟა. ბოლშევიკებს აღმერთებდა, ლენინთან მეგობრობდა და დაწერა პიესა, რომელიც დაიდგა კიდეც საბჭოთა კავშირში, 20-იან წლებში, თვით უდიდესი თეატრალური რეჟისორის ვსევოლოდ მეერხოლდის მიერ – „იესო ღმერთის წინააღმდეგ“. პიესის მთავარი გმირია ათეისტი, რევოლუციონერი და, ფაქტიურად, კომუნისტი იესო ქრისტე. სპექტაკლის ფინალში ჯვარცმული მაცხოვრის ფონზე დიდი ასობით ინერებოდა სიტყვა „ლენინი“. მერე სტალინზეც წერდა ეს ბარბიუსი და 1935 წელს საერთოდ მოსკოვში გარდაიცვალა, არადა, ცნობილი ფრანგი მწერალია.

ებრაული წარმოშობის გერმანელმა მწერალმა-ბიოგრაფოსმა ემილ ლუდვიგმა 1928 წელს დაწერა რომანი „კაცის ძე: წინასწარმეტყველის ისტორია“, რომელშიც შეეცადა ქრისტეს ცხოვრება ფროიდის ფსიქოანალიზის ჭრილში გადმოეცა.

იმავე 1928 წელს ამერიკელმა მწერალმა, წარმოშობით ლიბანელმა ქრისტიანმა არაბმა ჯუბრან ხალილ ჯუბრანმა, გამოაქვეყნა წიგნი „იესო – კაცის ძე“, რომელიც ქრისტეს ცხოვრების ერთგვარი აღმოსავლური პოეტურ-ფილოსოფიური ინტერპრეტაციაა. აქ იესოს შესახებ ის ადამიანები მოგვითხრობენ, რომლებიც მას სიცოცხლეში იცნობდნენ.

საუკუნის პირველი ნახევრის ერთ-ერთ საუკეთესო ლიტერატურულ სახარებად კიდევ ერთი ნობელიანტის, დიდი ფრანგი მწერლის ფრანსუა მორიაკის 1936 წელს დაწერილი რომანი „იესოს ცხოვრება“ აღიარებული. ავტორმა ევანგელიურ ნარატივს არაფერი მოაკლო, არც არაფერი შეუცვალა. ქრისტე მორიაკთან ერთ სიტყვასაც არ წამოთქვამს ისეთს, სახარებაშიც რომ არ ეწეროს, მაგრამ მეორეს მხრივ, დახვეწილ ბელეტრისტულ ტექსტში იესოს ამბავი დიდოსტატურადაა აღწერილი. მორიაკი ხელახლა, თანამედროვე მკითხველისთვის გასაგები პროზის ენაზე, ფაქიზად და ნახული დეტალებითა და ნიუანსებით გვიყვება ქრისტეს ცხოვრებას.

ლიტერატურა სახარებას კვლავ თავის წიაღში იბრუნებს.

იბრუნებს და ნაირგვარად ინელებს კიდევც.

მაგალითად, ირლანდიური წარმოშობის დიდი ინგლისელი მწერალი ჯეიმს ჯოისი 1939 წელს წერს რომანს „ფინეგანის ქელეხი“. ეს არის ნაწარმოები, რომლის ნაკითხვა ნებისმიერი მკითხველის შესაძლებლობებს აღემატება, რადგან ტექსტი მთლიანად მრავალკეცი და საკმაოდ ბუნდოვანი მინიმუმებისგან შედგება, რომლებსაც უკვე მრავალი ათეული წელია სპეციალისტები შეისწავლიან და განიხილავენ. თითოეული პერსონაჟი ერთდროულად მრავალი ნაირგვარი სიმბოლური მნიშვნელობითაა დატვირთული და მათ შორის ერთი ხაზი ქრისტიანულიც არის – ჰემფრი ჩიმპდენ ერვიკერი მამა ღმერთია, მოკალმე შმი იესოა, შონი – მთავარანგელოზი მიქაელი და ასე უსასრულოდ...

დიდ ამერიკელ მწერალს, ნობელის პრემიის ლაურეატს უილიამ ფოლკნერსაც ახასიათებს ამგვარი მინიმუმები. 1932 წელს შექმნილი რომანი „ავგისტოს ნათელი“ იოანეს სახარების მსგავსად, 21 თავისგან შედგება და მის სიუჟეტურ სქემას მიჰყვება, მთავარ

გმირს ჯო ქრისტმასი ჰქვია. იოკნაპატოფას მითიურ-რეალისტურ ოლქში მცხოვრები ამერიკელები ევანგელიურ პერსონაჟებს შეესაბამებიან, ჯო ქრისტმასი საკუთარ გოლგოთას აივლის. ის შავკანიანია და რასიზმის ჯვარზე გააკრავენ...

მოკლედ, ასეთი ალუზიებითაა აღსავსე არა მხოლოდ ევროპული და ამერიკული, არამედ თუნდაც იაპონური ლიტერატურა. აკუტაგავასა რიუნოსკეს შედეგები აქვს დაწერილი ამ თემებზე. ჯერ მხოლოდ „ნანკინელი ქრისტე“ რად ღირს.

ანდა გენიალური არგენტინელი ხორხე ლუის ბორხესის უამრავი საოცარი პატარა მინიატურა, მათ შორის უმნიშველოვანესი – „სამი ვერსია იუდას შესახებ,“ რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა მომდევნო ლიტერატურულ პროცესებზე. ამ მცირე ფორმატის შედეგების მთავარი პერსონაჟია მეოცე საუკუნის დასაწყისში მცხოვრები შვედი თეოლოგი რუნებერგი. პერსონაჟი, ცხადია, გამოგონილია, თუმცა არაერთი რეალური პროტოტიპი ჰყავს. თავის პირველ ვერსიაში რუნებერგი გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ იუდას ლალატი წინასწარგანსაზღვრული აქტი იყო, რომელმაც „კაცობრიობის ხსნის“ საქმეში თავისი საიდუმლო წვლილი შეიტანა, რადგან იუდამ ნებაყოფლობით იტვირთა გამცემის წყეული სახელი მოყვასთა სულების გადასარჩენად. თეოლოგმა იუდა ქრისტეს ანარეკლად წარმოადგინა. მსოფლიო სამეცნიერო და თეოლოგიური წრეები ამ მკრეხელობისათვის რუნებერგს თავის რისხვას ატეხენ და ისიც, წინააღმდეგობის ეშხში შესული, თავის მეორე ვერსიას აქვეყნებს – განკაცებული ღმერთი იესო კი არაა, არამედ იუდაო. ამ განაცხადით თვით თეოლოგი რუნებერგი იქცა ქრისტეს ნომერ პირველ გამყიდველად და ამრიგად, მესამე ვერსიის თანახმად, იგი თვითონაა ნამდვილი იუდა.

სამი ვერსია ცნობილ ბერძენ მწერალს ნიკოს კაზანძაკისა ც გამოუვიდა – მან 1928 წელს დაწერა პიესა „ქრისტე“, – ტრაგედია – სადაც იესო წარსული ტრადიციების კვლად მემამბოხედ და ნათელი მომავლისთვის მებრძოლ თავგანწირულ გმირადაა გამოყვანილი, მოგვიანებით კი – 1948 წელს მან დაწერა რომანი „ქრისტეს კვლავ ჯვარს აცვამენ“, სადაც მოქმედება ანატოლიის ერთ სოფელში ხდება, ხოლო ქრისტეს ცხოვრებას ამჯერად მწყემსი

მანოლოსი გაივლის. ამკარა გადაძახილია ჰაუფტმანის ემანუილ კვინტთან. ეს მეორე ვერსია, ხოლო 1955 წელს ნიკოს კაზანდაკისმა, უარი თქვა ნობელის პრემიაზე და დაწერა თავისი საუკეთესო რომანი „უკანასკნელი ცდუნება“, რომელმაც უმაღლესი დამკვიდრება ადგილი ვატიკანის მიერ აკრძალული ნიგნების სიაში და სიკეთე არც ოქთოდოქს-მართლმადიდებელთა მხრიდან დაყრია, სამაგიეროდ, მეოცე საუკუნის ერთ-ერთი საუკეთესო ლიტერატურული სახარების სახელი მოიხვეჭა, მარტინ სკორსეზეს სკანდალური ფილმითურთ. ამ შესანიშნავ რომანში ავტორს თითქოს ფრანსუა მორიაკის დარად თანამედროვე პროზის ენაზე გადმოაქვს ევანგელიური კონსპექტი, თუმცა კაზანდაკისის ნარატივი უფრო მოურიდებელია, ქრისტე თავისი ხორციელი, კაცობრივი ბუნებით, ცხადია, ისევე მიდრეკილია ცოდვით ცდუნებისკენ, როგორც ნებისმიერი ადამიანი და, მით უფრო, ახალგაზრდა კაცი. ადამიანს სურს ბედნიერება, მშვიდი, ნაყროვანი, სიამტკბილობით აღსავსე ცხოვრება, სიჭაბუკეს სიყვარული სწყურია, ხალისს დაეძებს. მერე სიჭარმაგეში შვილები და კეთილი ოჯახია ღმერთისთვის ლოცვაში სათხოვარი. ამ ყოველად ადამიანურ ცდუნებებს ვერაფერს დაძლევს ღვთაებრივი ბუნების გაუცნობიერებელი აქტივობის გარეშე.

რომანში იესო ნამდვილად ღვთაებრივ ბუნებას ატარებს და ჯვარზეც ადის. სწორედ აქ უწყობს მწერალი მკითხველს საუცხოო ლიტერატურულ სიურპრიზს. ტანჯვის კულმინაციაში იესოს ეცხადება მშვენიერი გოგონა, მფარველი ანგელოზი, რომელიც მას ჯვრიდან ჩამოიყვანს, გოლგოთას განარიდებს და ცხოვრების გაგრძელების საშუალებას მისცემს. იესო ცოლად ირთავს მარიამ მაგდალინელს, იყოლიებს შვილებს, მერე დაქვრივდება და ლაზარეს დას, მართას შეირთავს. ცხოვრობს ბედნიერად. ამასობაში პავლედექცეული სავლე იესოს აღდგომის შესახებ უცნაურ მოძღვრებას ავრცელებს. გაივლის წუთისოფელი და დაბერებული, მომაკვდავი იესოს სასთუმალთან შეიყრებიან ქალარამოსილი მისი ყოფილი მოწაფეები – პეტრე, იუდა და სხვები. იუდა მოძღვარს მოლაღატედ აცხადებს, ლაჩარს უწოდებს, რადგან მან მესიად ყოფნას ამქვეყნიური ცხოვრება არჩია, ხოლო იესოს მხსნელ მფარველ ანგელოზს სატანად ამხელს. იესო მთელ ღვთაებრივსა და ადამი-

ანურ ძალებს მოიკრებს, ცდუნებას განდევნის და რეალობას უბრუნდება – ჯვარზე.

აშკარაა, ნიკოს კაზანძაკის ქრისტიანობის სანინალმდეგო არაფერი დაუნერია და ტყუილად შემოსწყრა მას მსოფლიო ეკლესია. მისი დედებულები რომანი თანამედროვე ადამიანის ფსიქოლოგიაში გატარებული სახარებაა და დღემდე არ კარგავს თავის აქტუალობას.

კაზანძაკის ამ რომანის გამოცემამდე ოციოდ წლით ადრე, მეოცე საუკუნის 30-იან წლებში კიდევ ერთი საუკეთესო ლიტერატურული სახარება შეიქმნა (ეგებ ყველაზე უკეთესიც). თუმცა ჩვენს რეტროსპექციაში მისი ახლა ხსენებით ქრონოლოგიური მიმდევრობა სულაც არ ირღვევა, რადგან 30-იანებში დაწერილი ეს რომანი მხოლოდ 1966 წელს გაიცნო მსოფლიო მკითხველმა – მიხაილ ბულგაკოვის „ოსტატი და მარგარიტა“ – საბჭოურ ჯოჯოხეთში დაწერილი სახარება. ავტორი და მისი ორი პროტოტიპი, შეშლილი მწერალი და „თვით სატანად“ გამოცხადებული ვოლანდი მკითხველს საკუთარ ევანგელიურ ისტორიას აზიარებენ.

იეშუა გა-ნოცრისა და პილატეს ამბავი რომანში ოთხ ჩანართ ეპიზოდად არის განფენილი, როგორც იმ ჯვარცმის ოთხი მხარე, რომელზეც ლაჩარი პილატე უდანაშაულო იეშუას სიკვდილს მიუხვდის.

ბულგაკოვი მკითხველს ნათლად მიანიშნებს, რომ მისი გმირი კანონიკური ქრისტიკა არ არის, არამედ მარტოედენ ლიტერატურული პერსონაჟია. იესოს ფიგურას რელიგიური იდეოლოგიის მიერ გაბუქებული ძლევა მოსილება რომ გამოვაცალოთ, ხელთ შეგვრჩება მოხეტიალე ახალგაზრდა ფილოსოფოსი იეშუა გა-ნოცრი, რომელიც ქადაგებს, ყოველი ადამიანი კეთილიაო, რომელსაც თორმეტი მოციქული კი არ ახლავს, არამედ ერთი უცნაური კაცი აჩემებია, შენი მოსწავლე ვარო, თუმცა იეშუას ნალაპარაკებს თავდაყირა იგებს და იწერს. საკითხის შვეიცერიისეული გადანწყვეტაა, რადგან როდესაც რომანში პილატესა და ვოლანდის სიუჟეტური ხაზები გადაიკვეთება, აღმოჩნდება, რომ მაინც სწორედ იეშუა გა-ნოცრი მართავს სამყაროს, უცნაური კაცი მათე ლევიტი კი მისი მოციქულია. იეშუა გა-ნოცრი პოლიტიკური რეპრესიის მსხვერპლი

ხდება, ხოლო ავტორის აზრით, პოლიტიკური რეპრესიით უდანაშაულო ადამიანის მოკვდინება ღმრთის ჯვარზე გაკვრაა და ჯვარცმული არის ღმერთი.

„მასტერის“ რომანი წოდებულია რომანად პილატეს შესახებ. პილატე ისტორიული პიროვნებაა. გერმანელი, რომის მიერ იუდეაში განწესებული. მან, ორიენტალისტური ნიუანსების რა მოგახსენოთ და, პოლიტიკა კი ნამდვილად კარგად იცოდა, ჰოდა, იეშუა განოცრის პერსონაში სახელმწიფოებრივად საშიში ვერაფერი დაინახა. თან ამ კაცმა სასწაულებრივად აუტანელი თავის ტკივილი მოურჩინა. გადაწყვიტა პილატემ, იეშუა გვერდში უნდა მყავდესო და მიუსაჯა პატიმრობა საკუთარ სასახლეში, მაგრამ აქ მოულოდნელად მეორე „დანოსიც“ გამოტყვრა, კეისრის შეურაცხყოფის ბრალდებით. დაკითხვა ნათელჰყოფს, რომ განოცრის არც ეს დანაშაული ჩაუდენია და საერთოდაც, ცამდე მართალია, მაგრამ აქ საქმეში უმაღლესი ბოროტება – იმპერიული აზროვნება ერთვეება. შიში იმპერატორის წინაშე მაღალჩინოსან პილატეს მოაჩვენებს, ეს უდანაშაულო კაცი მე რომ ახლა არ დავსაჯო, მერე დამაბრალებენ, იმპერატორის მაგინებელი გაამართლაო, და ვაითუ მეც სიკვდილით დამსაჯონო. ბოროტის შიშით მოქმედება ემმას მსახურებაა. ამ შიშის გამო პილატემ ერთ ნამში სასიკვდილოდ განირა უდანაშაულო კეთილი ადამიანი.

მაგრამ საბოლოოდ ქრისტემ შეუნდო პილატეს. აი, ასეთი სახარება შექმნა ბულგაკოვმა. 2000 წელი იხანებდა პილატე და ფიქრობდა, ნეტავ ის კაცი მედგას ახლა გვერდით, რომ შემომთავაზა ფილოსოფიასა და მაღალ მატერიებზე ვისაუბროთო, ბაღში აკადემიურად ვისეირნებდით ახლაო. ოცნებობდა ამაზე, იხანებდა, ნეტავ არ შემშინებოდა და არ მომეკლა. რა საძაგელი თანამდებობა მაქვს ასეთი, რომ ასეთი ბოროტება ჩამადინინაო. ბოლოს აუხდება ნატვრა.

„მასტერ და მარგარიტაში“ სიტყვა „ჯვარცმა“ ნახსენები არ არის, (ჩანაცვლებულია გამოთქმით „ჯვარზე ჩამოკიდება“). განა სულ ერთი არაა, ჯვარს აცვამ თუ დახვრიტავ?!

ბულგაკოვმა რომანი 1940 წელს დაასრულა, თუმცა რამდენიმე ადამიანის გარდა, მეოცე საუკუნის საუკეთესო ლიტერატურული

სახარება კიდევ მეოთხედი საუკუნის განმავლობაში ვერავინ ვერ ნაიკითხა.

ამასობაში კიდევ რამდენი საინტერესო რამ დაინერა მსოფლიო მწერლობაში.

მაგალითად, ცნობილმა შვედმა მწერალმა, ნობელიანტმა პერ ფაბიან ლაგერკვისტმა დაწერა რომანი „ბარაბა“ – იმ ავაზაკის შესახებ, ებრაელებმა რომ შეინყნარეს, იესო კი ჯვარზე გაისტუმრეს.

რომანის პროტოგონისტი უხეში და უინტელექტო ადამიანია. მას ამქვეყნად მხოლოდ ძალადობა სწამს. ქრისტიანების აზრით, ბარაბა ის კაცია, ვის ნაცვლადაც იესო ევნო ანუ ვინც მაცხოვარმა ჯვარზე ჩაანაცვლა. ბარაბას იუდეაში აღარ დაედგომება, იგი რომში აღმოჩნდება, იქაურ ქრისტიან ებრაელთა დიასპორაში, მაგრამ მათ რწმენას ვერაფერს გაუგებს. მხოლოდ მაშინლა, როდესაც რომს ხანძარი მოედება, ბარაბა ამბობს: „აჰა, მოვიდა ჩემი ქრისტი, რომს ცეცხლი წაუკიდა. ამაში მე მას დავხმარები!“ იგი ჩირაღდნით ხელში წვავს იმპერიის დედაქალაქს, რამდენიმე სახლს შეუთებს ალს, მაგრამ დააპატიმრებენ და სხვა ქრისტიანებთან ერთად ჯვარზე გააკრავენ, თუმცა მათგან განსხვავებით ბარაბა რწმენის გარეშე კვდება. ისე, უბრალოდ.

ამ რომანის გამოსვლას ერთი წლის შემდეგ ნობელის პრემია მოჰყვა შემდეგი ფორმულირებით: „მხატვრული ძლიერებისა და მწერლის თავისუფალი განსჯისათვის, რომელიც კაცობრიობის წინაშე მდგარ მარადიულ კითხვებზე ეძიებდა პასუხებს“.

1952 წელს გამოვიდა პოლონელი ბელეტრისტის იან დობრაჩინსკის „ნიკოდიმოსის წერილები“. ნიკოდიმოსი – იოანეს სახარების ეპიზოდური პერსონაჟი – არის ისრაელის სინედრიონის წევრი, ფარულად ქრისტეს მიმდევარი, და აი იგი რომში თავის მეგობარს უგზავნის წერილებს, სადაც სახარებისეულ ისტორიას გადმოსცემს თანამედროვე პროზის საუკეთესო ტრადიციებში. ნიკოდიმოსს ჰყავს სწული ახლობელი ქალი, სახელად რუთი (ნაწარმოებში ბოლომდე გაურკვეველი რჩება, თუ ვინ არის იგი – ასული, ცოლი, და თუ, უბრალოდ, ვინმე მოყვასი). ნიკოდიმოსს სურდა რუთი იესოსთან მიეყვანა განსაკუთრად, მაგრამ ვერ მოასწრო და

ქალი გარდაიცვალა. პირადი ტრაგედია ევანგელიურ სიუჟეტს ფსიქოლოგიურ დრამატიზმს სძენს. ეს რომანი, ფრანსუა მორიაკის „იესოს ცხოვრების“ მსგავსად, სრულიად მისაღები აღმოჩნდა ყველა ქრისტიანული კონფესიისთვის.

თუკი მეცხრამეტე საუკუნის ბავშვებს ჩარლზ დიკენსმა თავის „საშობაო ზღაპრებში“ ეპოქის შესაბამის ენაზე მიანოდა ქრისტიანული დისკურსი, ზუსტად ასი წლის შემდეგ იგივე გააკეთა კლაივ ლუისმა, თავისი ზღაპარ-რომანების სერიაში „ნარნიის ქრონიკები“, რომელიც 1950-56 წლებში გამოქვეყნდა. მან გააგრძელა ფენტეზის ჟანრში პარალელური სამყაროებისა და პარალელური ისტორიების შექმნის ტრადიცია, რაშიც იგი უდავოდ თავისი მეგობრის, ჯონ რონალდ რუელ ტოლკინის, ცნობილი „ჰობიტისა“ და „ბეჭდების მბრძანებლის“ ავტორის მიმდევარია, მაგრამ ტოლკინისგან განსხვავებით, ლუისის „ნარნიას ქრონიკები“, რომელიც ცხოველთა ზღაპრული სამყაროს მატანია, ბავშვებს უმთავრეს ქრისტიანულ პატერნებს ალევორიულად გადმოსცემს. მაგალითად, „ნარნიის“ ერთ-ერთი მთავარი გმირი, დიდებული ლომი ასლანი, რომელიც მკვდრეთით აღდგება, აშკარად იესოს სიუჟეტში გაივლის. ამ და სხვა მრავალი პარალელის მიუხედავად, თვით მწერალი თავის „ქრონიკებს“ ალევორიულ ნაწარმოებებად არ თვლიდა. „ასლანი რომ არამატერიალურ ღვთაებას გამოხატავდეს, მაშინ იგი ალევორიული სახე იქნებოდა. სინამდვილეში ის გამოგონებაა, რომელიც პასუხობს კითხვას, როგორი იქნებოდა ქრისტი, ნარნიას მსგავსი სამყარო რომ არსებულებოდა. იგი ამ სამყაროშიც გადაწყვეტდა ქვეყნად შობილიყო, მომკვდარიყო და კვლავ აღმდგარიყო, ისევე, როგორც ჩვენს სამყაროში მოიქცა. ეს ალევორია არ გახლავთ“, – წერდა ლუისი ერთ თავის წერილში.

უდაოდ, მეოცე საუკუნის შესაფერისი მხატვრულ-რელიგიური პოზიციაა.

1973 წელს კიდევ ერთი პოლონელი პროზაიკოსი ჰაინრიკ პანასი აქვეყნებს რომანს – „იუდას სახარება“, რომლის პროტოგონისტი იუდა ისკარიოტიდან კი არა, ალექსანდრიიდან არის და ერთობ განათლებული ადამიანია, ფილოსოფოსი, სკეპტიკოსი. საუბედუროდ, მას ქალი შეუყვარდება – რალა თქმა უნდა, მარიამ მაგდა-

ლინელი – და სწორედ მისი გულის მოსაგებად შეუერთდება იესოს მიმდევრებს. ქალის ხელში ჩასაგდებადაც განირავს იგი იესოს ჯვარზე გასაკრავად, თუმცა მარიამი მკვდრეთით აღმდგარ იესოს მიმდევრობას არჩევს, იუდა კი განზილებული რჩება.

უნდა ითქვას, რომ ევანგელიური მოლაღატისა და გამცემის იერსახემ მწერლების ყურადღება პანასამდე ბევრად ადრე მიიქცია – მაგალითად, შვედმა პროზაიკოსმა ტორ ჰედბერგმა (სწორედ იგია ბორხესის ნოველის ზემოხსენებული პროტოგონისტის, თეოლოგ რუნებერგის მთავარი პროტოტიპი) ჯერ კიდევ 1886 წელს გამოაქვეყნა ვრცელი მოთხრობა „იუდა“, აგრეთვე რუსმა მწერალმა ლეონდ ანდრეევმა 1907 წელს დაწერა მცირე რომანი „იუდა ისკარიოტელი“. იუდას როგორმე ახლებურ, პოზიტიურ, ტრაგიკულ პერსონაჟად დახატვის ეს სურვილი, მოდამი შემოსული XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მოგვიანებით ბორხესმა გამანადგურებლად ასახა თავის შედევრში „იუდას სამი ვერსია“, რომელშიც ამგვარი მცდელობის სავალალო შედეგზე ანუ იუდას თანამოაზრობაზე მიუთითა წარსულში დაწერილ თუ მომავალში დასაწერ ამგვარ ნაწარმოებთა ავტორებს, თუნდაც ქართულ პოეტ მიხეილ ქელივიძეს, რომლის კალამსაც ეკუთვნის მშვენიერი და ჩვენში საკმაოდ პოპულარული ლექსი „იუდას მონოლოგი“ : „უნდა ვითავო ეს უმძიმესი / საქმე – გავილო მსხვერპლი საჩინო, /უნდა გავწირო კაცი-იესო, / ქრისტე-ღმერთი რომ გადავარჩინო!“

ნამდვილად ემოციური და კარგი ლექსია, მაგრამ რაგინდ მომხიბლავადაც ამბობდეს ამ სიტყვებს იუდა, მაინც ისმის შეკითხვა – ვის სჭირდება ლაღატი? იუდას მითოლოგიების ლიტერატურული ინტერპრეტაციების საფუძველში ოქსიმორონია – ზნეობრივი რელატივიზმი. ადამიანური ზნეობა, მათ შორის ქრისტიანული, მოლაღატესა და გამცემს არ ახალისებს, არც აუცილებელი ბოროტებით ამართლებს, არც ამ ვაკანსიების დაკავებას ურჩევს ადამიანებს.

კიდევ სანიმუშოდ მეოცე საუკუნის ლიტერატურიდან:

- რობერტ გრეივიზი „მეფე იესო“, 1946
- მიკა ტომი ვალტარი „მეუფების საიდუმლო“, 1959
- კარლ ადამი „იესო ქრისტე“, 1961

- ლერნეტ ჰოლენია „პილატე“ 1967
- ალექსანდრ მენი „ძე კაცისა“, 1968
- ჩარლზ დოდი „ქრისტიანობის დამფუძნებელი“, 1971
- რომან ბრანდსტეტიერი „იესო ნაზარეველი“, 1972
- ენტონი ბერჯესი „კაცი ნაზარეთიდან“, 1979
- მიგელ ოტერო სილვა „და ის ქვა ქრისტედ იქცა“, 1984
- გერდ ტაისენი „გალილეველის ჩრდილები“, 1986
- სილვესტრ ერდეგი „უსახელო სამარე“, 1994
- ნორმან მეილერი „ძე ღვთისას სახარება“, 1997

ერთი სიტყვით, მსოფლიო ლიტერატურაში მრავალი საყურადღებო ნაწარმოები შეიქმნა.

დიდი პოპულარობა მოიპოვა ახალი საუკუნის მიჯნაზე, 2000 წელს დაწერილმა ერიკ ემანიუელ შმიდტის „პილატეს სახარებამ“. ესაა სახარება – დეტექტივი, სადაც პროკურატორი პილატე, რომელიც შეიტყობს იერუსალიმში გავრცელებულ ხმებს მისი ბრძანებით ჯვარცმული იესოს აღდგომის შესახებ, სრულფასოვან გამოძიებას ატარებს გვამის გატაცების ან სხვა გონივრული ვერსიის გადასამოწმებლად და ჰოლმსის, პუაროს თუ მეგრეს სრულყოფილ წინამორბედად გვევლინება, მაგრამ პილატეს გამოძიების ყველა ძაფი თანდათან ხელში აწყდება და ბოლოს ერთადერთ სარწმუნო ვერსიად აღდგომის ნამდვილობადა რჩება. მართალია, პილატე ამალლებამდე ქრისტეს ნახვას ვერ მოასწრებს, მაგრამ დაიჯერებს, რომ იგი ნამდვილად აღდგა და ამალლდა, რითაც პირველ ქრისტიანთა რიცხვს უერთდება.

ევანგელიური ინტერპრეტაციები ოცდამეერთე საუკუნეშიც გრძელდება.

მაგალითად, ცნობილმა კოლუმბიელმა მწერალმა ხუან კარლოს ტაფურა საავედრამ 2005 წელს დაწერა „მარიამ მაგდალინელის სახარება“, რომელშიც ბელეტრისტურად აღინერება იესოს ნათლისღება იორდანეში, მისი სასწაულები, დევნა, ჯვარცმა და აღდგომა, ხოლო მთხრობელის როლში მაგდალინელი გვევლინება, რომელიც ქრისტეს ეტრფის და ეს სიყვარული ერთადერთია, რასაც ნაწარმოები კანონიკური ნორმებს გარეთ გაჰყავს. აქვე

უნდა აღინიშნოს, რომ მარიამის ეს გრძნობა ხორციელ ვნებას სრულიად მოკლებულია, თუმცა ნარატივი მარიამ მაგდალინელსა და იესოს შორის სწორედ ჰერეტოგენულ ურთიერთობასა და ზოგ შემთხვევაში, მათი შვილებისა თუ შთამომავლობის არსებობის შესახებ ბოლო დროის ერთ-ერთი ძირითადი ტენდენციაა, რაც, მაგალითად, ასახულია დენ ბრაუნის ყბადაღებულ რომანში „და ვინჩის კოდი“ და სხვა არაერთ ამგვარ ნაწარმოებში, რომლებიც აქ განსახილველი საკითხის ფარგლებს შორს ცდებიან.

ამიტომ ისევ სათაურს მივმართოთ და ჰეგელიდან სარამაგუმდე მოვიდეთ, ყოზე დე სოუზა სარამაგუმდე, პორტუგალიელ ნობელიანტამდე, რომლის მიერ 1991 წელს შექმნილი რომანი „იესოს სახარება“ ევანგელიურ თემაზე მეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში დანერილ საუკეთესო ნაწარმოებადაა მიჩნეული.

სარამაგუ არ არის მორწმუნე ქრისტიანი და არც მალავს ამას. ათეისტი ვარო, ამბობს, თუმცა ალბათ დეისტი უფროა გულის სიღრმეში. კანონიკურ, კათოლიკურ რწმენას ერთობ აღმაცერად უყურებს და ამიტომაც გამოიწვია „იესოს სახარებამ“ ვნებათა ქარიშხალი ვატიკანში, სადაც ძალიან გაუბრაზდნენ ამ რომანს, საშინლად დაესხნენ თავს მის ავტორს, როგორც მკრეხელს, და არა მხოლოდ ვატიკანში, სარამაგუს თავხედობამ პორტუგალიის სრულიად კათოლიკე საზოგადოება აღაშფოთა, რის გამოც მწერალმა პროტესტის ნიშნად სამშობლო დატოვა და ესპანეთში გადასახლდა.

მხოლოდ ლისაბონის კარდინალი გამოექომაგა ავტორს და გამოთქვა აზრი, რომ ეს ნაწარმოები ნებისმიერ ადამიანს ქრისტეს აყვარებს. „არ არსებობს მორწმუნე, რომელიც ამ რომანით არ აღფრთოვანდება“, აღნიშნა მან. პორტუგალიის უმაღლესი სასულიერო ხელისუფლის აზრს 1998 წელს ნობელის პრემია გამოეხმაურა შემდეგი ფორმულირებით „ნაწარმოებებისათვის, რომლებშიც იგი იყენებს იგავებს, ამყარებს მათ წარმოსახვით, თანაგრძნობით, ირონიით და საშუალებას გვაძლევს ილუზორული რეალობა შევიცნოთ“. ეს ფრაზა ნათლად მიანიშნებს, რომ ყოზე სარამაგუმ ნობელის პრემია ძირითადად სწორედ რომან „იესოს სახარებისთვის“ მიიღო.

ევროპის მკითხველ საზოგადოებას კარგად მოეხსენებოდა, რომ მხატვრული ნაწარმოები თეოლოგიურ-ფილოსოფიური ან ეგზეგეტიკურ-რელიგიური ტრაქტატი არ არის. მაშ რაღამ გააცოფა მონუმენტები? სარამაგუმ ქრისტიანული დოგმები დემონსტრაციულად დაარღვია. საამისოდ მან ჰეგელიდან თუ რენანიდან მოყოლებული ლიტერატურული ევენგელისტიკის თითქმის მთელი ორსაუკუნოვანი სივრცე მოიცვა. მეცხრამეტე საუკუნე ირწმუნებოდა, ქრისტე მხოლოდ ადამიანი იყო. მაშასადამე, დარვინული ბიოლოგიის თანახმად, იგი დედ-მამის სექსის შედეგად უნდა ჩასახულიყო, და აი, სარამაგუს რომანის სანყის ნაწილში – იესოს ჩასახვის ნატურალისტური სცენა გვხვდება – ცოლ-ქმრის ყოველდღიური რიტუალი. დარღვეულია ღვთისმშობლის უბინობის დოგმატი. მაგრამ სარამაგუ იქვე მეოცე საუკუნის ტენდენციებსაც ათავსებს – იესო იაკვებს ვაჟია, ებრაელთა ღმერთმა თვით მიიღო მის ჩასახვაში მონაწილეობა მხოლოდ მისთვის ცნობილი გზით, (სულიწმინდის ვერსია ჯერ არ არსებობდა). რომანის სიუჟეტის მანძილზე იესო და მამა ღმერთი რამდენჯერმე ხვდებიან ერთმანეთს (რიტაც ირღვევა სამების დოგმატი), და, რალა თქმა უნდა, იესო მარიამ მაგდალინელის ქმარია და მათი პირველი ეროტიკული შეხვედრა, როდესაც მეძავი უცოდველ იესოს მამაკაცად აქცევს, რომანის ერთ-ერთი ყველაზე მეტად შთამბეჭდავი ეპიზოდია. მოკლედ, იესო, არც მეტი და არც ნაკლები. ღმერთის ვაჟია. იმავდროს დურგალ იოსების შვილიცაა. ასე ააყირავა თავის რომანში ჟოზე სარამაგუმ ქრისტიანული დოგმები.

რომანში ჭაბუკი იესოს ცხოვრება წარმტაცად და საინტერესოდაა მოთხრობილი. ჭაბუკადვე სრულიად ახალგაზრდა ილუპება იგი ჯვარზე.

მამა ღმერთისა და იესოს პირველი შეხვედრა გამოცხადების იმ ტიპს განეკუთვნება, როგორცაა მოსეს წინაშე უფლის წარდგომა მაყვლოვანისა და ნათლის სვეტის სახით. სარამაგუსთან ყმანვილ იესოს მამა-უფალი პირველად უდაბნოს მტვრის ღრუბლის ინსტალაციით წარმოუდგება, მეორედ კი ადამიანის, მამის სახით, გენისარეთის ზღვის შუაგულში, ნისლში გახვეულ და წყალზე მოტივტივე ნავში შეხვდება უკვე სასწაულმოქმედ და დაკაცებულ იესოს.

ემმაკიც იქვე გაჩნდება მამა-შვილის დიალოგის მოსასმენად. ღმერთი ეუბნება თავის ვაჟს, ჩემი შვილი ხარ და ამიტომ ჩემი განზრახვით სიცოცხლე ჯვარზე უნდა დაამთავრო. ებრაელი ჭაბუკისთვის ღმერთის განზრახვა ხელნამოსაკრავი რამ არ გახლავთ, მაგრამ რა მიზანი და საჭიროებაა? თურმე საბაოთს აღარ სურს ერთი პატარა ერის ღმერთობა, მთელი მსოფლიოს ღმერთობა ნებავს და ამას ვაჟიშვილის დაუხმარებლად ვერ მოახერხებს. ჯვარზე ასვლით იესო მამამისის მორწმუნეთა ელექტორატს მსოფლიო მასშტაბს მიანიჭებს. ეს ვითარება ემმაკსაც ახარებს – ერთი პატარა ერის ემმაკი კაცობრიული მნიშვნელობის სატანად იქცევა. შემდეგ რაღა უნდა მოხდესო, კითხვას სვამს იესო, რასაც პასუხად მოსდევს ცნობილი პოსტმოდერნული სია, სადაც ტექსტის რამდენიმე გვერდზე პედანტურადაა ჩამოთვლილი ყველა წმინდანი, რომელსაც წამებით სიკვდილი ელის ქრისტიანობისათვის. იესოს კიდევ ურიცხვი ჯვარცმული, დაჩეხილი, თავმოკვეთილი და კოცონზე ცოცხლად დამწვარი ადამიანი მოჰყვება. ასეთია მამის იდეა. იესო თანახმა არ არის, – განა მამა-შვილის კონფლიქტი ამქვეყნად გასაკვირია? მაგრამ პროტესტს აზრი არ აქვს, განგება გარდაუვალა. იესო ბოლომდე იმედოვნებს, ეგებ ცხოვრება სხვაგვარ განვითარდესო, მაგრამ ბოლოს, როდესაც ჯვარზე მაინც მიაღწერსწმინდენ, იგი ამბობს: „*შეუხდეო, ხალხო, რამეთუ არც კი იცის, რას აკეთებს.*“ ეს ცნობილი სახარებისეული შეძახილის უკუვერსიაა – ადამიანები და ღმერთი ერთმანეთს ადგილს უცვლიან. ასე თავდება ამქვეყნიური ტრაგედია, მაგრამ ღვთაებრივი მისტიერია მაინც შედგება, იესოს და მამამისის მთელი მსოფლიო ღმერთად აღიარებს, გაღმერთებას კი მართლაც მოჰყვება უსასრულო სისხლისღვრა რელიგიური ომების, ჯვაროსნულ ლაშქრობების თუ თანამედროვე ტერაქტების ჩათვლით.

ჯვარცმით მთავრდება სარამაგუს შესანიშნავი რომანი.

რაც შეეხება იესოს ბიოლოგიურ მამას – დურგალ იოსებს, იგი რომანის მრავალფეროვან და შთამბეჭდავ პერსონაჟთა გალერეაში ერთი ყველაზე უმთავრესი სახეა. ბეთლემელი ბავშვების გაჟღერების სახარებისეული სიუჟეტის ერთობ თვითნებური ინტერპრეტირებით სარამაგუმ ქრისტეს ცხოვრებას ფსიქოლოგიური საფანე-

ლი, არაცნობიერი კომპლექსი შეუქმნა. ბეთლემის ბაგებში ახალ-შობილი იესო წინადაცვეთის მოლოდინში დედის რძეს ენაფება, იოსები კი იერუსალიმის ერთ-ერთ მშენებლობაზე მოეწყობა დღიური სარჩოს საშოვრად. ერთხელაც, სამსახურიდან შინ – მღვიმისკენ – მიმავალი ჯარისკაცების ლაპარაკს მოჰკრავს ყურს და ჰეროდეს საშინელი ბრძანების შესახებ შეიტყობს. ბეთლემში ბევრი ორ წლამდე ყრმა როდი იყო, სულ ოცდაათი, მაგრამ ოცდაათივე ჩვილი მშობლებს ხელში ჩააკლეს, ყელეები გამოჭრეს, ხმლებით დაფატრეს, შუბებზე ააგეს. იოსებს მათი გადარჩენა შეეძლო. თავის ცოლ-შვილის გასახიზნად დამფრთხალი რომ არ გაქცეულიყო, გზად ბეთლემში შეერბინა და იქაურები გაეფრთხილებინა, ბავშვები აღარ დაიღუპებოდნენ. მერე ეს საქციელი მძიმედ დაანგება იოსების სინდისს, მტანჯველ კომმარად ექცევა და აუხსნელი გზით ეს სიზმრისეული, არაცნობიერი ტანჯვა იესოზეც გადადის, მთელი ბავშვობა ეზმანება, რომ მამამისი მის მოსაკლავად მოდის. აკი ასეც მოხდება. კანონიკურ სახარებათა პერსონაჟ იოსებს ანგელოზი ამცნობს ყრმათა დახოცვის საშიშროებას და ეგვიპტეში გაქცევას უბრძანებს. ბიბლიურ იოსებს ანგელოზის უპირობო მორჩილება მართებს და რალა გაემტყუნება. სარამაგუს იოსები კი ზნეობრივი შეცდომის ტრაგიკული მსხვერპლია.

სარამაგუს რომანში რელიგიურ კანონიკას ვერც იესოსა და მარიამ მაგდალინელის ცოლ-ქმრული ურთიერთობა უთავსდება და ვერც სხვა ბევრი რამ, თუმცა ნაწარმოების აღქმისა და შეფასებისთვის ეს ვითარება უმნიშვნელოა, რადგან აქ მთავარი ფაქტორი მხატვრული ძალაა. მართალი ბრძანა იმ ლისაბონის კარდინალმა, რაც ბრძანა. რომანი თუ ადამიანს ქრისტეს შეაყვარებს, დოგმატურ საკითხებს ნულარც განვიხილავთ. მთავარია, მკითხველმა თქვას - ამ წიგნმა მე მისი მთავარი გმირი შემაყვარა.

იგივე ითქმის ბულგაკოვზეც...

ბევრს სხვაზეც...

FROM HEGEL TO SARAMAGO: LITERARY GOSPELS

Mikheil Antadze*

"From Hegel to Saramago: Literary Gospels" is a comparative retrospective of modern "apocryphal" fiction about the life of Christ.

It shows that in line with the cultural innovations resulting from the Enlightenment, the historiographical approach to the desacralization of Christ was established in the world literature of the nineteenth century, while at the turn of the twentieth and even more so the picture changed dramatically.

The presented picture presents a rich base for future research and at the same time it is advisable to function as an auxiliary literature in certain study programs.

Key words: Literary Gospels, Jesus, Apocrypha, Modern Prose, Paradigms, Evangelical

* Associate Professor at Sulkhan-Saba Orbeliani University and Caucasus University. mantadze@cu.edu.ge